

CZU: 94(470)

Imposibilul *Tratat de Uniune* reevaluat

Nicolae ENCIU,

doctor hab., conf. univ., șef Catedră Disciplini socioumanistice, Facultatea Drept

Așa cum afirmă cercetătorii „secolului extremelor” (este vorba de secolul XX, denumit astfel de către **Eric Hobsbawm**), e imposibilă înțelegerea sensului perioadei respective dacă nu ne preocupă unicitatea experimentelor revoluționare făcute atât de stînga, cît și de dreapta pentru reconstrucția condiției umane în numele unor preținse legi inexorabile. Acesta este secolul cînd – așa cum atât de inspirat a spus-o **Leszek Kolkowski** – diavolul s-a incarnat în Istorie.

Dezbaterea în curs asupra naturii și legitimității (sau chiar a acceptării) comparației (analogiilor)

între cele două tiranii revoluționare determinate de ideologie din secolul XX – comunismul radical (sau cum preferă unii, leninismul), pe de o parte, și fascismul radical (sau, mai precis, nazismul), pe de altă parte, prelungește interpretarea răului politic absolut în impactul lui asupra condiției umane.

Găsim o perfectă încapsulare a naturii convergente ale celor două sisteme (comunist și fascist) în afirmația lui **Boris Souvarine**, autorul unei biografii de bază pentru studiul vieții lui Stalin, publicată la mijlocul anilor '30: „În primii ani ai revoluției ruse era lesne de pus totul pe seama sufletului slav; apoi, evenimentele considerate a fi

un fenomen exclusiv slav au fost observate în Italia sau Germania. Când se eliberează bestia din om, consecințele sunt aceleași, oricât de diferite apar la suprafață, indiferent dacă omul e latin, german sau slav. Scris în 1937, diagnosticul lui Souvarine a intuit exact strania fuziune dintre barbarie și modernitatea deraiată în despotismul ideologic al extremei drepte și al extremei stîngi.

În pofida multiplelor și valoroaselor contribuții ale unor intelectuali de marcă din cele mai diverse țări ale lumii, nu se poate spune despre nici una dintre aceste experiențe că a fost suficient evocată. Are dreptate **Alain Besancon** afirmînd că există o amnezie față de crimele comunismului și o hiper-mnezie cu privire la cele comise de nazism. Originile acestui fenomen trebuie căutate în felul cum comunismul a fost considerat progresist, antiimperialist și, mai important chiar, antifascist. Comunismul a știut să se prezinte ca moștenitor al Iluminismului și mulți s-au lăsat înșelați de pretențiile lui umaniste și raționale.

Din perspectiva celor expuse, recenta investigație de o amploare impresionantă a **dr. Gheorghe E. Cojocaru***, cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei prezintă un interes științific cu totul deosebit. Apărut la prestigioasa Editură Civi-tas într-o excelentă ținută poligrafică, **Tratatul de Uniune Sovietică** al dlui. Gheorghe E. Cojocaru constă din Introducere (Paradigma imperială), În-cheiere (Imposibilul Tratat de Uniune reevaluat) și 20 de capitole – Proiectul federativ al Revoluției ruse din Februarie 1917; Bolșevicii și problema națională (1917-1922); Formarea URSS; Cadrul politic și juridic al evoluției Uniunii Sovietice (1925-1985); Perestroika și deșeptarea etniilor minori-tare din

URSS; Congresul deputaților poporului din URSS – o tribună a aspirațiilor naționale și politice; Platforma națională a PCUS, factorul extern și problema pactului Molotov - Ribbentrop; Abolirea art. 6 din Constituție și decretarea instituției prezidențiale; Legiferarea cadrului juridic al relațiilor dintre centru și periferie; Inițierea procesului de negociere a noului Tratat unional; Concepția generală a Tratatului unional și Congresul al IV-a al deputaților poporului din URSS; Înapoi în „Kremlag”: atentate asupra libertății națiunilor baltice; Referendumul (pan) unional din 17 martie 1991; O avalanșă de proiecte anticriză; Procesul „Novo – Ogariovo”; Puciul din August '91 și eșuarea semnării Tratatului unional; „Uniunea pentru salvarea lui Gorbaciov”; Ultima tentativă de păstrare a imperiului; Funerariile URSS; O Comunitate a Statelor Independente pe ruinele fostei URSS.

Tratatul de Uniune Sovietică este prima lucrare de acest gen în istoriografia general - românească contemporană, în care fenomenul nașterii statului bolșevic, al formării, extinderii și disoluției acestuia este examinat și analizat în toată profunzimea și complexitatea sa – calități unanim menționate de remarcabile personalități ale vieții științifice și culturale de pe ambele maluri ale Prutului (**prof. univ. dr. Ioan Scurtu, prof. univ. dr. Mihai Retegan, acad. Alexandru Moșanu, prof. univ. dr. hab. Anatol Petrencu**) în cadrul recentului simpozion științific organizat de Filiala din Republica Moldova a Forumului European pentru Istorie și Cultură (Chișinău, octombrie 2006).

În accepția autorului Tratatului, dintre întrebările ce apar în legătură cu subiectul investigat, două își merită o explicație fundamentală: a) *care au fost elementele ce i-au asigurat plămădirea, coeziunea și rezistența în timp a imperiului sovietic*

la alterare și corozione istorică ? și b) care au fost factorii definitorii care au concurat la trecerea în neantul istoriei a ultimului imperiu din secolul XX ?

Recurgând la o comparație istorică, autorul afirmă, pe bună dreptate, că, dacă formarea și consolidarea Statelor Unite ale Americii s-a datorat unui set de trei factori (*legii, dolarului și drumurilor*), raportat la realitățile Rusiei țariste sau sovietice, - nici unul dintre factorii menționați nu este relevant, statul rus sprijinindu-se pe alți trei factori vitali: *aparatură birocratică, armata și sindromul pericolului extern*.

Oferind un cadru explicativ cât se poate de util, teza cu privire la „cele trei agrafe” este urmărită cu atenție de către autor pe parcursul cercetării, accentul fiind pus pe consecințele confiscării statului de către aparatul de partid și, ulterior, pe urmările separării / excluderii acestuia din urmă din mașinăria statului și anulării statutului excepțional de care beneficia, prin art. 6 al Constituției URSS, Partidul Comunist. În acest context, locul și rolul PCUS în ansamblul URSS, omniprezența aparatului de partid, politica națională a forurilor comuniste de la origini și pînă în ultimii ani ai imperiului sovietic, precum și sfidarea ei de către „factorul național” constituie subiectul central al demersului autorului.

Drept punct de plecare cronologic al investigației dlui Gheorghe E. Cojocaru servește momentul Revoluției Ruse din februarie 1917, nu numai pentru faptul că în acea epocă era spulberat Imperiul țărilor, dar și pentru că anume atunci, precum afirmă autorul, s-a cristalizat un program de emancipare națională și politică a etniilor minoritare captive care, întrerupt la mijloc de cale de regimul bolșevic dictatorial, va reverbera puternic într-un tîrziu în anii de liberalizare a vieții politice din URSS. Fără a scăpa din vizor consecințele politicii bolșevice de făurire, adeseori artificială, a națiunilor, tematica apariției, lărgirii și dispariției URSS de pe hărțile politice ale lumii este examinată în contextul larg al diverselor realități, prefaceri sociale și inițiative etnoculturale și politice, reușite sau ratate,

din epocile lui Lenin, Stalin, Hrușcirov, Brejnev, Andropov, Cernenko și, cu precădere, a perestroikăi lui Gorbaciov.

Naționalismele democratice din URSS, trezite la viață de perestroika lui Gorbaciov, competiția lor cu autoritățile centrale / imperiale și impactul lor asupra politicii Kremlinului, în egală măsură cauzele de natură economică ale colapsului colosului sovietic, constituie subiecte disecate în cuprinsul lucrării avizate.

Demnă de remarcat este opinia autorului, potrivit căreia, la cei trei factori determinanți pentru istoria Imperiului rus – aparatul birocratic, armata și sindromul pericolului extern – este necesar de adăugat și un al patrulea – „factorul Gorbaciov” – decisiv pentru destinul URSS. Polemizînd cu afirmațiile potrivit cărora Gorbaciov ar fi dorit intenționat dezintegrarea URSS, Gheorghe E. Cojocaru susține, cu justificat temei că, „mai curînd, captivat de ideea înnoirii URSS, el și-a supraestimat forțele, a ignorat factorii de risc care îl pîndeau în această întreprindere fără precedent în istoria imperiului sovietic”. „Factorul Gorbaciov” este considerat de autor nu numai în termenii contribuției sale la diverse sfere ale politicii, dar și în corelație cu puterea politicii pe care o deținea, cu concepția sa despre lume și stilul său. Prin prisma acestor considerente, „factorul Gorbaciov” este examinat de autor în corelație cu antipodul său, „factorul Elțin”, iar analiza obiectivă a tuturor evoluțiilor în jurul promisiunilor, proiectelor, tentativelor reale și rateurilor lui Gorbaciov de „a înnoi” Uniunea Sovietică constituie un alt obiectiv major al investigațiilor autorului Gheorghe E. Cojocaru.

La o privire de ansamblu asupra volumului *Tratatul de Uniune Sovietică* constatăm că autorul a realizat o investigație de pionierat în istoriografia contemporană a Republicii Moldova, dar și în cea general-românească, tratînd în profunzime și în manieră obiectivă o problemă de o indubitabilă actualitate și certă valoare teoretico-științifică și prac-

tică, precum este fenomenul formării, extinderii și disoluției statului sovietic.

Pe parcursul ultimului deceniu, dl Gheorghe E. Cojocaru s-a afirmat drept un erudit cunoscător al fenomenului URSS, participând cu rapoarte și comunicări la o serie de conferințe, simpozioane și mese rotunde naționale și internaționale, intervențiile sale fiind înalt apreciate de forurile științifice respective. Autorul a publicat, de asemenea, numeroase studii și articole la tema cercetată în reviste de specialitate, precum: *Revista de istorie a Moldovei*, *Cugetul*, *Contrafort*, *Caiete de Istorie*, *Revista istorică* (București), *Transylvanian Review* (Cluj - Napoca) etc. Putem afirma, în așa mod că, prin noutatea investigațiilor sale, documentarea

temeinică, expunerea obiectivă și imparțială a obiectului de studiu, aleasa ținută științifică și limbajul academic elevat, caracterul interdisciplinar al cercetării prin toate aceste calități, Gheorghe E. Cojocaru a reușit să inițieze o nouă perspectivă de analiză și interpretare a istoriei apariției, evoluției și destrămării Uniunii Sovietice.

Avem certitudinea că lucrarea dlui Gheorghe E. Cojocaru va fi receptată cu un real interes în cercurile științifice din Republica Moldova și de peste hotarele ei, de publicul cititor și, în special, de cadrele didactice și mediile studențești.

* **Gheorghe E. Cojocaru. *Tratatul de Uniune Sovietică*. Ch.: Editura Civitas, 2005, 735p.**